मुस्लिम समुदायमा महिलाको अवस्था

तनहुँ जिल्ला, किहुँ गा.वि.स. वडा नं. ५, मियाँ गाउँको एक अध्ययन

त्रि.वि.वि. मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर दोस्रो वर्षको समाज शास्त्र विषयको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्न तयार पारिएको

शोधपत्र

शोधार्थी

श्रीबहादुर थापा

रोल नं. ११९।०६१

त्रि.वि. रजिष्ट्रेशन नं. ६-२-४८-२१६०-२००१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

२०६६

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रम अनुरुप श्रीबहादुर थापाद्वारा "**मुस्लिम समुदायमा महिलाको अवस्था** : तनहुँ जिल्ला, किहुँ गा.वि.स. वडा नं. ५, मियाँ गाउँको एक अध्ययन" एक अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तथा सुपरिवेक्षणमा तयार गर्नुभएको हो । धेरै मिहिनेतपूर्वक तयार पारिएको यस शोधपत्र कार्यबाट म सन्तुष्ट छु । उक्त शोधकार्यको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

अमृतकुमार भण्डारी
शिक्षण सहायक
मानवशास्त्र तथा समाजशास्त्र विभाग
पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पोखरा

मिति : २०६६।१।१३

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको पाठ्यक्रमअनुरुप श्रीबहादुर थापाद्वारा तयार गरिएको "**मुस्लिम समुदायमा महिलाको अवस्था** : तनहुँ जिल्ला, किहुँ गा.वि.स. वडा नं. ५, मियाँ गाउँको एक अध्ययन" नामक यस शोधपत्रलाई देहायको मूल्याङ्कन समितिबाट स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

....

अमृतकुमार भण्डारी

शोध निर्देशक

....

डा. ज्ञानबहादुर कार्की

बाह्य परीक्षक

....

डा. विश्वकल्याण पराजुली

विभागीय प्रमुख

मिति : २०६६।०२।१७

कृतज्ञता ज्ञापन

नेपालमा मुसलमान जाति पन्ध्रौ शताब्दीको अन्त्यतिर प्रवेश गरेको मानिए पनि तनहुँ जिल्लाको किहुँ गा.वि.स. वडा नं. ५, मियाँगाउँमा करिब वि.सं. १६१३ सालमा आएको जानकारी पाइन्छ । यी मुसलमान जातिहरु राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, शैक्षिक एवं अन्य क्षेत्रबाट अरु जाति भन्दा पछाडि परेका छन् । अन्य जात जातिको भन्दा उनीहरुको जीवनशैली पृथक मानिन्छ । त्यसकारण यस शोधपत्रमा मुस्लिम समुदायमा महिलाको अवस्था कस्तो छ ? भनेर अध्ययन गर्ने प्रयास गरिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा अत्यन्तै व्यस्तताका वावजुद पनि मलाई अति महत्वपूर्ण नीति-निर्देशन, सुझाव एवं प्रेरणा दिँदै मेरो अध्ययन कार्यलाई पूर्णता दिन हरबखत, हरिजिले अन्तर-आत्मादेखि दिलो ज्यानले सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा शोध निर्देशक शिक्षण सहायक श्री अमृतकुमार भण्डारीलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै पृथ्वीनारायण क्याम्पसका समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभाग प्रमुख आदरणीय गुरु डा. विश्वकल्याण पराजुली, श्रद्धेय गुरु हरि ओझालाई पनि म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो अध्ययनमा हरबखत चासो लिँदै आवश्यक आर्थिक, आवतजावत सुविधा एवं अन्य हर तरिकाले आत्मादेखिनै सहयोग गर्ने भान्जा 'कान्छा' प्रति सदा म मेरो हृदयदेखिनै सम्झन एवं वहाँको सहयोगलाई सदा सम्मान गर्न चाहन्छु । मेरा स्कुलका गुरुहरु छविलाल शर्मा, टीकानिधि लम्साल, केशवराज तिमिल्सिना, नारायणप्रसाद सिग्देल, राजन वाग्लेहरुलाई पनि म श्रद्धा गर्दछु । शोधकार्यको लागि आवश्यक सामग्री एवं सूचनाहरु संकलन गर्नमा अत्यधिक सहयोग लिइएको त्रि.वि.वि. पश्चिमाञ्चल क्षेत्रीय पुस्तकालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, पाल्पा रामपुरको मदरसालाई पनि आत्मैदेखि सम्झन चाहन्छु । किहुँ गा.वि.स. मा मुसलमानहरुको आगमन, जीवनशैली एवं उनीहरुको विविध पक्षको जानकारी दिने जोहोरदिन मिया, सिद्धिक मिया, पसलवाला दिदीलाई पनि म कहिल्यै विर्सन्न ।

मेरो घर व्यवहार एवं शैक्षिक खर्चको सहयोगको अलावा अत्यन्तै महत्वपूर्ण र ओझिला रायसुझाव दिई मलाई यस अवस्थामा ल्याउने कान्छी दिदीलाई म अत्यन्तै सम्मान गर्दछु ।

प्रत्यक्ष एवं अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्ने भेना बलबहादुर थापालाई पनि म यस ज्ञापनपत्रमा ठाउँ दिन्छु । मेरा शुभचिन्तक साथीहरु दिपक आले, हरिराम आले, राज आले, मदन, बलराम, बोमबहादुर, मधु लम्साल, वीरेन्द्र दाजु, मीत प्रकाश के.सी., सोमु, देवी दिदी, मित बुबा आमा, राजन दाइ, नारन दर्लामी, रामु, कालु, विकास, फिरोज, उसा एवं प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग एवं शुभकामना दिने मित्रजनहरुलाई पनि मैले यसमा समेट्न चाहन्छु ।

मेरो हरबखत चिन्ता लिइरहने स्व. बुबा तीलबहादुर थापा र स्व. आमा दूर्पालाई पनि म मेरो ढुकढुकीमा राख्छु । मलाई हर बखत हरतरहले सहयोग एवं सल्लाह सुझाव एवं समय मिलाई दिने प्रिय जीवन संगीनी सरस्वती र मलाई अध्ययन कार्यमा उत्साह एवं प्रेरणा दिने मुटुकी टुक्री छोरी निहारिकालाई पनि म हार्दिक आत्मीय कृतज्ञता जाहेर गर्दछु । साथै दुई दाजुहरु रामबहादुर एवं भक्तबहादुर तथा भाउजुहरुमा पनि आभार व्यक्त गर्दछु र धेरै काममा सहयोग गर्ने सालीहरु बसन्ती र संगीतालाई पनि बिर्सन सक्दिन । यस शोधपत्रमा सहयोग गर्ने उत्तरदाताहरु, सुचनादाताहरु एवं प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्ने सम्पूर्ण शुभचिन्तकहरुमा हार्दिक धन्यवाद टक्र्याउँछु साथै मेरो प्रपोजल राइटिङ्ग गरिदिने साथी विजय एवं शोधपत्रको सम्पूर्ण कम्प्युटर सम्बन्धी छिटो छरितो तयार गरिदिने साथी ईश्वर श्रेष्ठलाई पनि म उत्तिकै सम्मान गर्दछु ।

अन्त्यमा, म यस शोधपत्रको समूचित मूल्याङ्कनार्थ त्रिभुवन विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, समाजशास्त्र विभाग पोखरा समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०६५।१२।२६

श्रीबहादुर थापा
त्रिभुवन विश्वविद्यालय,
पृथ्वीनारायण क्याम्पस
पोखरा

विषयसूची

स्वीकृति-पत्र

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

कृतज्ञता ज्ञापन

		पृष्ठ
अध्याय-१ : परिचय		**१-९**
१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२.	समस्याको कथन	३
१.३	अध्ययनका उद्देश्यहरू	६
१.४.	शब्दावलीको परिभाषा	६
१.५.	अध्ययनको महत्त्व तथा औचित्य	६
१.६.	अध्ययनका सीमाहरू	७
१.७	अवधारणागत रूपरेखा	८
१.८	अध्ययनको संगठन	९
अध्याय-२ : पूर्वसाहित्यको समीक्षा		**१०-१९**
२.१	सैद्धान्तिक पृष्ठभूमि	१०
२.१.१	जाति एक परिचय	१०
२.१.२	मुसलमानहरूको संक्षिप्त परिचय	१०
२.१.३	तनहुँ जिल्लाको किहुँ गा.वि.स. का मुसलमानहरूको इतिहास	१४
२.१.४	नेपालमा मुसलमानहरूका बसोवास स्थलहरू	१५
२.२	पूर्व साहित्यको समीक्षा	१६
अध्याय-३ : अनुसन्धान पद्धति		**२०-२२**
३.१	अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	२०
३.२.	अनुसन्धान ढाँचा	२०
३.३	तथ्याङ्कको श्रोत र प्रकृति	२०

३.४. नमूना छनौट विधि	२१
३.५. तथ्याङ्क सङ्कलनका विधिहरू	२१
३.५.१ घरधुरी सर्वेक्षण	२१
३.५.२ अवलोकन	२१
३.५३ अन्तर्वार्ता अनुसूची	२२
३.५.४ मुख्य सूचना दाता अन्तर्वार्ता	२२
३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण	२२
अध्याय-४ : अध्ययन क्षेत्र र उत्तरदाताहरूको परिचय	**२३-२९**
४.१ अध्ययन क्षेत्रको परिचय	२३
४.१.१ अध्ययन क्षेत्रको भौगोलिक अवस्थिति	२३
४.१.२ अध्ययन क्षेत्रको सामाजिक/सांस्कृतिक अवस्थिति	२३
४.२ उत्तरदाताहरूको परिचय	२५
४.२.१ उत्तरदाताहरूको शैक्षिक स्थिति	२५
४.२.२ उत्तरदाताहरूको वैवाहिक स्थिति	२६
४.२.३ उत्तरदाताहरूको परिवारको आर्थिक स्थिति	२७
४.२.४ उत्तरदाताहरूको परिवारको आकार र संरचना	२८
अध्याय-५ : मुस्लिम समुदायका महिलाको शैक्षिक अवस्था	**३०-३३**
५.१ उत्तरदाताको परिवारमा महिलालाई दिइने शिक्षाको स्थिति	३०
अध्याय-६ : घरायसी जीवनमा महिलाको अवस्था	**३४-५०**
६.१ घरायसी जीवनमा महिलाको भूमिका	३५
६.१.१ घरायसी कार्यहरूको विभाजन	३५
६.१.१.१ पानी भर्ने काम	३५
६.१.१.२ घाँसपात सङ्कलन	३६
६.१.१.३ दाउरा सङ्कलन	३६
६.१.१.४ गोठालो जाने काम	३७
६.१.२ घरायसी निर्णय प्रक्रियामा महिलाको भूमिका	३८

६.१.२.१ कृषि कार्य ३८
६.१.२.२ सन्तानोत्पादन ३९
६.१.२.३ घरपालुवा जनावरको हेरचाह ४०
६.१.२.४ वस्तुभाउको बेच बिखन ४१
६.१.२.५ कमाएको पैसाको लगानी ४१
६.१.३ महिलासँगको पेवाको विवेचना ४३
६.१.४ अन्य सवालमा छोरा/छोरीबीचमा गरिने व्यवहारको तुलना ४६
६.१.५ मुस्लिम समुदायमा वैवाहिक प्रक्रियामा छोरीको भूमिका ४७
६.१.५.१ मुस्लिम समुदायमा छोरीको विवाहको परिस्थिति ४७
६.१.५.२ छोरी विवाह निर्णय प्रक्रियामा छोरीको सहभागिता ४९

अध्याय-७ : सामाजिक जीवनमा महिलाको अवस्था र भूमिका ५१-६०
७.१ सामाजिक कार्यमा महिलाको सहभागिता ५१
७.२ मुस्लिम समुदायमा महिलाको समाजमा गतिशीलताको स्थिति ५६

अध्याय-८ : सारांश, प्राप्तिहरू र निष्कर्ष ६१-६५
८.१ सारांश ६१
८.२ प्राप्तिहरू ६२
८.३ निष्कर्ष ६३
सन्दर्भसूची

तालिका सूची

तालिका शीर्षक	पृष्ठ
४.१ मुसलमान समुदायमा उत्तरदाताहरूको शैक्षिक स्थिति	२६
४.२ मुसलमान समुदायमा प्रति घरधुरीको मासिक आम्दानी	२७
४.३ मुसलमान समुदायमा परिवारको आकार	२८
५.१ मुसलमान समुदायमा छोरीले छोरा सरह घरमा पढ्ने समय पाउने अवस्था	३१
५.२ मुसलमान समुदायमा छोरी बिना रोकावट पढ्न जान पाउने अवस्था	३२
५.३ मुसलमान समुदायमा प्रशस्त शैक्षिक सामग्रीहरूको उपलब्धता	३२
६.१ मुसलमान समुदायमा घरायसी कार्यमा महिलाको आवाज सुनिने स्थिति	३४
६.२ मुसलमान समुदायमा वनजङ्गल वा खेतबारीमा घाँसपात सङ्कलनमा संलग्नता	३६
६.३ मुसलमान समुदायमा गोठालो जाने काममा संलग्नता	३८
६.४ मुसलमान समुदायमा सन्तानोत्पादन कार्यमा मुख्य भूमिका	३९
६.५ मुसलमान समुदायमा वस्तुभाउको बेच विखन	४१
६.६ मुसलमान समुदायमा कमाएको पैसाको लगानीमा निर्णयकर्ता	४१
६.७ मुसलमान समुदायमा कमाएको पैसा राख्ने जिम्मा	४२
६.८ मुसलमान समुदायमा पेवा वस्तु भाउ भएको नभएको स्थिति	४३
६.९ मुसलमान समुदायमा पेवा वस्तुभाउ स्वेच्छाले बेच्न नसक्नुको कारण	४४
६.१० मुसलमान समुदायमा यदि पेवा पैसा कसैले चलाएमा उनीहरूलाई थाहा हुन्छ	४६
६.११ मुसलमान समुदायमा छोरीले आफ्नो स्वेच्छाले विवाह गर्न पाउने अवस्था	४७
६.१२ मुसलमान समुदायमा विवाहमा छोरीको आवाज सुनिन्छ	४९
७.१ मुसलमान समुदायमा सामाजिक कार्यमा सहभागिताको स्थिति	५१
७.२ मुसलमान समुदायमा सामाजिक कार्यमा उच्च सहभागिता	५३
७.३ मुसलमान समुदायमा महिलाको आवाज नसुनिनेको कारण	५४
७.४ मुसलमान समुदायमा महिला पुरुष भेदभावको कारण	५५
७.५ मुसलमान समुदायमा सार्वजनिक रमाइलो एवं उत्सवहरूमा जान रोक्ने तत्त्व	५७
७.६ मुसलमान समुदायमा महिलाहरूलाई घर वाहिर जानुबाट रोक्नुको कारण	५८
७.७ मुसलमान समुदायमा छोरा र छोरीमा असमानता हुनाको कारण	६०

चित्र सूची

चित्र शीर्षक	पृष्ठ
४.१ मुसलमान समुदायमा उत्तरदाताहरूको वैवाहिक स्थिति	२७
४.२ सुमसलमान समुदायमा पारिवारिक संरचना	२९
५.१ मुसलमान समुदायमा परिवारमा छोरा र छोरीमा शैक्षिक अवसर	३०
६.१ मुसलमान समुदायमा धारा वा कुवामा साँझ विहान पानी भर्ने काममा संलग्नता	३५
६.२ मुसलमान समुदायमा जनजङ्गल वा अन्य ठाउँबाट दाउरा सङ्कलनमा संलग्नता	३७
६.३ मुसलमान समुदायमा कृषि क्रियाकलाप	३९
६.४ मुसलमान समुदायमा घरपालुवा जनावरको हेरचाह	४०
६.५ मुसलमान समुदायमा कमाएको पैसा महिलाले खर्च गर्न पाउने अवस्था	४३
६.६ मुसलमान समुदायमा भएका पेवा वस्तुभाउ आफू खुशी बेच्न पाउने अवस्था	४४
६.७ मुसलमान समुदायमा महिलाहरूबाहेक पेवा वस्तुभाउबाट आएको पैसा कसले प्रयोग गर्छ	४५
६.८ मुसलमान समुदायमा छोरा एवं छोरीमा खानामा फरक	४७
६.९ मुसलमान समुदायमा उत्तरदाताहरूको विवाहको परिस्थिति	४८
७.१ मुसलमान समुदायमा सामाजिक कार्यमा महिलाको आवाज सुनिने स्थिति	५२
७.२ मुसलमान समुदायमा घर वाहिर निर्णय प्रक्रियामा महिलाको सहभागिताको स्तर	५३
७.३ मुसलमान समुदायमा गाउँमा लैङ्गिकताको भेदभाव	५६
७.४ मुसलमान समुदायमा महिलाहरू चाडपर्व वा मेलाहरूमा जान पाउँछन्	५७
७.५ मुसलमान समुदायमा छोरा सरह छोरीलाई हिड्ने स्वतन्त्रता छ	५९